

Constantin Schifirneț

Formele fără fond, un brand românesc

Referenți științifici: prof. univ. dr. Grigore Georgiu, prof. univ. dr. Vasile Morar

Redactor: Lucian Pricop

Tehnoredactor: Olga Machin

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Editurii Comunicare.ro, 2007

SNSPA, Facultatea de Comunicare și Relații Publice

Strada Povernei 6, București

Tel./fax: (021) 313 58 95

E-mail: difuzare@comunicare.ro

www.editura.comunicare.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SCHIFIRNEȚ, CONSTANTIN

Formele fără fond: un brand românesc / Constantin Schifirneț. –

București: Comunicare.ro, 2007

Bibliogr.

Index.

ISBN 978-973-711-127-2

821.135.1.09

Cuprins

Cuvânt înainte • 9

1. Antemaiorescieni • 13

- 1.1. Redescoperirea Occidentului • 13
- 1.2. Complexul Europei. Dinicu Golescu • 14
- 1.3. Primenirea europeană a societății românești. Eufrosin Poteca • 16
- 1.4. Nevoia de așezăminte noi. Ionică Tăutu • 17
- 1.5. Ridicarea patriei. Barbu Paris Mumuleanu • 18
- 1.6. Nu imitație, ci evoluție treptată. Costachi Conachi • 19
- 1.7. Un precursor al junimismului. Alecu Russo • 19
- 1.8. Dreptul roman, bază a modernizării. Simion Bărnuțiu • 21
- 1.9. Învățământ național. Gh. Lazăr • 23
- 1.10. Schimbare făcută cu rost. Gh. Asachi • 23
- 1.11. Formele fără fond – expresie a dezechilibrului între antiteze. Ion Heliade Rădulescu • 25
- 1.12. Reforme accelerate. Ion C. Brătianu • 29
- 1.13. Realismul organic. Mihail Kogălniceanu • 31
- 1.14. Formele fără fond – „o mască frumoasă fără crieri“. Ion Maiorescu • 36
- 1.15. „Temeiurile din Iontru“ – fundamentul dezvoltării statului modern. George Barițiu • 40
- 1.16. Condiția modernizării, dezvoltarea economică. D. Pop Marțian • 43
- 1.17. „Civilizațiunea este iuteala progresului“. Ion Ghica • 44
- 1.18. Trecutul, argument al spiritului național. Bogdan Petriceicu Hasdeu • 46

2. Teoria formei fără fond în opera lui Titu Maiorescu • 51

- 2.1. Gândirea maioresciană • 51
- 2.2. Modele europene de societate • 53
- 2.3. Semnificații ale formei fără fond • 55
- 2.4. Originile formelor fără fond • 59
  - 2.4.1. *Abaterea de la calea organică de dezvoltare a societății române* • 59
  - 2.4.2. *Imitația civilizației occidentale* • 62
  - 2.4.3. *Constituție și legi inadecvate unei societăți în tranziție* • 68
  - 2.4.4. *Inexistența fundamentului social burghez* • 71
  - 2.4.5. *Lipsa spiritului critic în cultura română* • 73
- 2.5. Căile de înlăturare a formei fără fond • 76

3. Formele fără fond în viziunea lui M. Eminescu • 81

- 3.1. Gândirea eminesciană • 81
- 3.2. Formele fără fond • 84
  - 3.2.1. *Principii de studiu al formelor fără fond* • 84
  - 3.2.2. *Sensul formelor fără fond* • 85
  - 3.2.3. *Cauzele formelor fără fond* • 86
- 3.3. Evoluționism • 87
- 3.4. Societatea modernă românească • 89
  - 3.4.1. *Clasa de mijloc* • 89
  - 3.4.2. *Țăranul* • 92
  - 3.4.3. *Pătura superpusă* • 93
- 3.5. Legea, fundamentul construcției statale moderne • 95
- 3.6. Barbarie, semibarbarie, civilizație modernă • 97
- 3.7. Teoria compensației • 99
- 3.8. Efectele modernizării • 100
- 3.9. Susținerea instituțiilor moderne • 101

4. Formele fără fond în opera lui C.D. Gherea • 107

- 4.1. Dezvoltarea României moderne și influențele externe • 107
- 4.2. Rolul instituțiilor burgheze în formarea României moderne • 110
- 4.3. Neoiobăgia, o formă fără fond • 118
- 4.4. Socialismul în țările înapoiate și perspectiva evoluției sale în România • 121

5. Evoluția de la fond la formă • 127

- 5.1. Era nouă, sfârșitul formelor fără fond. P.P. Carp • 127
- 5.2. Formele fără fond, caricatura civilizației. Theodor Rossetti • 131
- 5.3. Organicismul permanențelor istorice. Nicolae Iorga • 133
- 5.4. Formele fără fond, expresie a decalajului dintre așezămintele burgheze și sufletul românesc. C. Rădulescu-Motru • 139
- 5.5. Social-democrația, formă fără fond. Constantin Stere • 145

6. Evoluția de la formă la fond • 149

- 6.1. Legitimitatea formelor fără fond în tranziție. A.D. Xenopol • 149
- 6.2. Spiritul critic și formele fără fond. Garabet Ibrăileanu • 153
- 6.3. Forma, creatoare a fondului. Eugen Lovinescu • 161
- 6.4. Formele fără fond în evoluția economică. Ștefan Zeletin • 169
- 6.5. Evoluția burgheziei românești. Mihail Manoilescu • 174
- 6.6. Formele fără fond în viziune comunistă. Lucrețiu Pătrășcanu • 179

7. Accepțiuni ale formelor fără fond • 183

- 7.1. Categoriile de „fond” și „formă” • 183
- 7.2. Exegeza despre teoria formelor fără fond • 187
- 7.3. Sensurile acordate fondului și formei • 190
- 7.4. Accepțiunile formelor fără fond • 191
  - 7.4.1. *Contradicția dintre condițiile interne și instituțiile moderne* • 191
  - 7.4.2. *Contradicția dintre cultura română și civilizația modernă* • 196
  - 7.4.3. *Contradicția dintre scopurile (civilizației) moderne și mijloace* • 197

7.4.4. *Discrepanța dintre real și ideal* • 197

7.4.5. *Neadevărul formelor din afară și autenticitatea fondului intern* • 198

8. Formele fără fond – reflex al evoluției societății românești moderne • 203

8.1. Modernizarea tendențială românească • 203

8.2. Spațiul de dezvoltare • 206

8.3. Contexte ale dezvoltării moderne românești: independență *versus* dependență • 208

8.4. Cauze economice • 216

8.5. Construcția instituțională • 220

8.5.1. *Cadrul instituțional politico-juridic* • 220

8.5.2. *Statul român modern* • 222

8.5.3. *Regimul parlamentar* • 225

8.6. Agenții modernizării • 227

8.6.1. *Fragilitatea burgheziei* •

8.6.2. *Implicarea intelectualilor în modernizare* • 227

8.7. Conduite specifice modernizării • 229

8.8. Țărănimea, suportul social al costurilor formelor fără fond • 236

9. Modelul teoretic național explicativ al evoluției societății românești moderne • 243

9.1. Un model teoretic de studiu al modernizării • 243

9.2. Unitatea dintre fond și formă – principiu explicativ al evoluției moderne românești • 248

9.3. Principiu de analiză deterministă • 249

9.4. Raportul interioritate-exterioritate • 251

9.5. O raționalitate specifică • 256

9.6. Cultura, enzima modernizării românești • 259

9.7. Formele fără fond în societățile aflate în continuă tranziție • 264

Încheiere • 269

Bibliografie • 273

Indice de materii și de nume • 283

1.1. Redescoperirea Occidentului

S-a remarcat deja că despre relația dintre fond și formă s-a vorbit cu mult timp înainte de Titu Maiorescu. Ibrăileanu a spus-o întâi (1909), apoi N. Petrescu (1937, 103), E. Lovinescu (1940), A. Marino (1968, 185) au demonstrat datarea antemaioresciană a teoriei formelor fără fond. Idei precum nivelul neevoluat al societății, respect pentru tradițiile naționale, raportul dintre țările române și civilizația europeană, necesitatea împrumuturilor selectivă, adaptarea progresivă, împrumuturile și puritatea limbii române, luminarea poporului, rolul școlii și caracterul ei național, influențele culturilor străine asupra culturii române, imitația¹, modelul de civilizație adecvat românilor, căile de evoluție a românilor, relația cu Europa, întărirea organismului politic prin unire, autonomie și neatarnare, îmbunătățirea stării țăranilor, dezrobirea țiganilor, egalizarea impozitului, recunoașterea meritului în ascensiunea socială, latinismul, limba, etimologismul erau dominante în jurul anului 1840, însă toate subsumate ideii despre națiunea română. Excesele din etapele de început de dezvoltare capitalistă a societății românești erau sesizate de gânditori de diferite orientări: C. Conachi, C. Negri, M. Kogălniceanu și Alecu Kogălniceanu, I. Ionescu de la Brad, D. Ralet, Ștefan Scarlat Dăscălescu, B.P. Hasdeu, Barbu Paris Mumuleanu, Ion Heliade Rădulescu, Gr. Pleșoianu, C. Bălăcescu, C. Caragiale, C. Bolliac, Z. Carcalechi, Fl. Aaron, I. Codru Drăgușanu, G. Barițiu, S. Bărnăuțiu, D.P. Marțian, I. Maiorescu. Despre ideile unora dintre ei referim în continuare.

Faptul că teoria formelor fără fond i-a fost atribuită lui T. Maiorescu s-ar explica prin aceea că el a fost cel care i-a dat „o formulare precisă, categorică de la înălțimea unui mare prestigiu cultural, social și politic la care nu se ridicase nici unul din precursorii săi incontestabili“ (Marino, 1968, 188). Noi credem că altul este motivul. T. Maiorescu a emis teoria sa într-o perioadă când construcția statală românească de după Unirea din 1859 se consolidase și începuseră să apară efectele, față de care intelectualitatea românească își exprima dezamăgirea. La o asemenea stare de spirit T. Maiorescu a răspuns cu critici serioase asupra unor discordanțe, anomalii și contradicții.

Teoria formelor fără fond s-a afirmat cu deosebire la intelectualii din Moldova și din Transilvania (Mitu, 1966)², ea dând expresie atitudinii critice față de conduitele mai mobile, mai apăsate orientate spre schimbare, din Muntenia.

Analiza scrierilor din perioada 1821-1840 pune în relief „stigmatizarea“ unora dintre efectele preluării mecanice mai ales a culturii și civilizației franceze. Este adevărat, nu întâlnim nicăieri o teoretizare a criticii drept principiu diriguitor al procesului de construcție culturală. Există, în schimb, o anumită mentalitate față de „străinism“, „franțuzism“ și, în general, față

de orice modă, cu influență asupra evoluției națiunii române. Sunt formulate exigențe privitoare la dezvoltarea culturii, cu deosebire a limbii române, considerată element fundamental de emancipare a unui popor. Era firesc să fie așa dacă luăm în considerare rolul traducerilor de scrieri din culturile europene (mai ales franceză) în formarea noului spirit public. Limba reprezintă cel mai important vehicul de idei și concepții moderne.

Se afirmă tot mai mult oameni atașați spiritului timpului, orientați spre valorile culturii și civilizației burgheze, deci, o stare de spirit nouă care este opusă stării de spirit a celor legați de vechea organizare socială. Noua poziție se regăsește mai ales la mica boierime, care are spirit critic, sesizează contradicțiile și anomaliile societății, recunoaște situația dificilă a țărânimii.

Numeroase memorii, proiecte de reformă, precum și pamflete abordau chestiunea unei noi organizări și puneau problema dezvoltării naționale, respingându-se, de regulă, influențele din afară, militându-se pentru o evoluție proprie a țărilor române, care să le accentueze originalitatea. Contactul nemijlocit cu Europa îi stimulează pe boieri să aibă o poziție critică față de situația din țările române și dorința de schimbare a realității sociale prin reformele care să transforme Țara Românească într-un stat cu un regim de conducere cu caracter constituțional (*Istoria Românilor*, VII, tom I, 70-71).

Asemenea critici sunt răzlețe în primele trei decenii ale secolului al XIX-lea, ele reprezintă manifestarea stării de nemulțumire a unor boieri față de situația socială. Odată cu apariția primelor publicații *Curierul românesc* și *Albina românească*, se încheagă activitatea sistematică de analiză a societății românești în spațiul public. Presa se instituie în mijloc remarcabil de propagare a noilor idei, întrucât ea însăși este o consecință a modernizării românești. Răspândirea la un public cât mai mare și divers a unor principii și idei determină dezbateri, confruntări, stimularea activității intelectuale în societate.

Apariția „complexului european“, asociat cu un complex al înapoierii, este cauzată de nevoia realizării unei identități naționale într-un context spiritual european.

1.2. Complexul Europei. Dinicu Golescu

Primul care prezintă coerent complexul decalajului dintre români și europeni este Dinicu Golescu (1777-1830). Marele boier muntean, descendentul unei vechi familii din Țara Românească, a ocupat înalte demnități publice, poziții din care a scrutat stările din societate. A îndeplinit și misiuni în Rusia, a călătorit de trei ori în Europa, ajungând până în Elveția. Contactul cu Apusul l-a transformat într-atât, încât devine un agent al modernizării. Cartea sa, *Însemnare a călătoriei mele*, este prima lucrare de analiză critică a societății românești prin comparație cu civilizația europeană.

Relatarea călătoriei se face prin antiteza întunecat-luminat, civilizată-barbar. Țara Românească este întunecată, Europa ar fi cea luminată. Remarcă dependența românilor de străini până și în ceea ce privește cunoașterea țării prin intermediul scrierilor în alte limbi: „Mulțimea de istorii ale Țării Românești să află în Evropa scrise în limbile ei, și în limba românească, dar tot de streini, iar de vreun pământean al acestei țări făcută, nu să pomenește“ (Golescu, 10-11). El deplânge înapoierea țării lui, în comparație cu Apusul. Boierul muntean își pune speranța în tinereii ce au studiat „în Evropa cea luminată“, care vor lumina poporul cu învățăturile lor

Golescu este unul dintre primii care dă glas complexului de inferioritate și sens aspirației către Europa. Nu-i scapă participarea tuturor claselor la dezvoltarea civilizației în țările europene:

„iar nu ca la noi, unde făr’de deosibire toți caută numai din spinarea rumânului [să ia], din care pricină le sânt și spinările goale, făr’de a face și lui un cât de mic ajutor și bine“ (Golescu, 36). Și spune mai departe: „Mult m-am depărtat din descrierea Vienii, dar mult mi s-au și amărât sufletul văzând adevărata fericire a altor neamuri“ (*Ibidem*, 36).

Observând buna administrație în Austria, boierul muntean este nevoit să constate scurgerea bogățiilor din țara sa din cauza abuzurilor administrației și incompetenței celor promovați prin sistemul clientelar. El dezvăluie efectele negative ale luxului: sărăcia și scăderea populației din cauza cărora „în hula gurii lumii am căzut și condeie streine ne-au zugrăvit“ (*Ibid.*, 49).

Este, pur și simplu, fascinat de grija ocârmuitorilor din țările europene față de condițiile de viață ale popoarelor lor și rămâne impresionat de diversitatea spitalelor și a școlilor, dar și de educarea claselor conducătoare pentru a se îngriji de popor. Prin contrast, românii sunt lipsiți de asemenea instituții: „căci învederat lucru este că noi am rămas în urma tuturilor neamurilor“ (*Ibid.*, 51).

Călătorul muntean face un rechizitoriu boierimii și instituțiilor, caracterizate prin diletantism administrativ, ocuparea de funcții pentru care nu au nici o pregătire, luxul, nostalgia trecutului (altădată boierii aveau totul, acum se împrumută de la negustori), iar în societate „toate urmările ne sunt întemeiate în nedreptate și în neorânduială“ (*Idem*).

Impresiile culese din călătoria în Austria îl obligă, inevitabil, la comparații cu starea cutremurătoare a țaranului român, descriere apropiată de aceea a lui Eminescu. În satele românești constată sărăcia lucie, locuințele care sunt, multe, simple bordeie, „o gaură numai în pământ“. Să nu uităm că toate aceste fapte sunt dezvăluite de un mare boier. Obligați la dări greu de suportat, nefericiții țărani sunt persecutați de funcționari ai domniei, în timp ce clasele conducătoare nu le cunosc direct situația: „Ci pricina este căci domnii și noi boierii nu-i vedem pe aceștea niciodată, ci îi văd numai aceia care merg să-i siluiască, să-i pedepsească și să împlinească, care au suflele otrăvite și fără nici o cunoștință de datoriile către omenire“ (*Ibid.*, 78). Memorialistul se consideră el însuși, după spusele sale, unul dintre profitorii de pe urma norodului „care nu-ș are nici hrana din toate zilele“ (*Ibid.*, 82), și cere compatrioților săi „să hotărâm ca să ne dezbrăcăm de această streină haină și să ne îmbrăcăm în haina milostivirii, a unirii și a virtuții hotărând fieșcare să slujească patrii, după cum slujesc în toată Evropa“ (*Ibid.*, 83), iar ca soluții propune „depărtarea de lux și îmbrățișarea economiei“, învățarea limbilor străine pentru a fi traduse și în limba română scrieri din culturi europene.

În ceea ce privește reorganizarea administrației, Golescu pledează pentru schimbarea radicală a sistemului de numire și avansare în funcțiile de stat, adică pentru așezarea slujbelor statului pe principiile învățaturii și experienței: „am lua dregătoriile de la cea mai de jos treaptă, și fiecare, după a sa învățătură și cunoștință, s-ar sui până la cea mai de sus“ (*Ibid.*, 88). Schimbarea ar trebui începută cu clerul [bisericesc]. Printre cauzele care au determinat starea de înapoiere și lipsa de civilizație, Golescu enumără „nestatornicia“.

El vede în lumea vizitată expresia unei situații normale, în comparație cu starea din Țara Românească, zugrăvită ca anormală, aberantă chiar, iar „cuvântările deosebite“ intercalate în relatarea călătoriei au scopul de a-l conștientiza pe cititor asupra decalajului de civilizație dintre români și europeni și, totodată, de a-l stimula la acțiune, la o atitudine nouă, pentru a înlătura deprinderile și modul oriental de viață stagnant.

Este greu de susținut că Dinicu Golescu este „primul român modern“, cum scrie Pompiliu Eliade, dacă îl asociem la seria istorică și culturală deschisă de Școala Ardeleană. Cert este

că el este primul boier român care și-a depășit condiția socială întrucât a văzut noua direcție pe care trebuie s-o adopte societatea românească. Îl definește curajul de a accepta noile prefaceri din Europa ca elemente de progres, și de aceea judecă totul plecând de la civilizația modernă. Prin *Însemnare...*, ca și prin activitatea sa, Golescu apare ca un model de om modern, recrutat din rândul clasei conducătoare. Este exemplar pentru modul în care respinge, în numele unor noi idealuri, comportamentul și viziunea propriei clase. Modernizarea ar fi realizabilă numai prin impulsul pe care trebuie să-l dea boierii, în dezvoltarea potențelor poporului român de origine nobilă, cu un trecut glorios care trebuie scos din decăderea în care a căzut.

Concepția lui Golescu se înscrie în problematica teoriei formelor fără fond din altă perspectivă, aceea a valorificării raportului cu celălalt (contactul cu Apusul) spre beneficiul societății. El nu este critic cu realitățile străine văzute, dar este foarte aspru cu tot ce se întâmplă în Țara Românească, întrucât scopul său este de a arăta marele decalaj de civilizație dintre români și Europa.

1.3. Primenirea europeană a societății românești. Eufrosin Poteca

E. Poteca (1785-1858) a cunoscut cultura și civilizația europeană ca bursier, timp de cinci ani, al cursurilor de teologie, filosofie și istorie de la universitățile din Pisa și Paris. Concepția sa filosofică se întemeiază pe ideile enciclopediștilor francezi, mai ales pe cele ale lui J.J. Rousseau. Este un iluminist pentru care românii fac parte din Europa, și patria lor trebuie „să-și primească rangul ce i se cuvine între celelalte noroade ale Europei“, cum spunea în 1831.

Spirit raționalist și luminist, poate și cel mai vehement critic din timpul său al instituțiilor vechi, el a stăruit în scris, în vorbă și în acțiune pentru modernizarea societății românești (Schirneț, I., 2003, 20-21). El cere domnitorilor români să procedeze așa cum fac toți conducătorii de neamuri europene pentru primenirea societății. În cuvântul rostit în ziua de Crăciun, 1825, în fața domnitorului Grigore Ghica, egumenul trasează un adevărat program de reforme: propaganda credinței, instruirea clerului, încredințarea funcțiilor și serviciilor publice numai celor pregătiți și capabili, egalitatea contribuțiilor pentru întreținerea funcțiilor statului, încurajarea comerțului („ochiul împăraților e la comerț”), combaterea luxului (un „venin aducător de moarte”) și, în sfârșit, „buna lucrare a pământului“ (*apud* Teodorescu G. Dem., 37-38). Poteca gândea dezvoltarea țării după norme europene și în spirit capitalist. El pleda pentru întronarea spiritului de dreptate și întemeierea de școli. Acestea se cereau a fi realizate de domnitor, boieri și clerici, iar elementul hotărâtor în acest proces de prefaceri moderne era domnitorul.

Poteca este printre primii care arată cu toată claritatea rolul educației în primenirea societății, fiind unul dintre întemeietorii învățământului filosofic în limba română.

Toate predicile lui Poteca au ca temă decalajul dintre români și națiunile Europei, iar proba pentru necesitatea de modernizare o reprezintă originea noastră romană – „strănepoții romanilor“ –, mergând pe linia Școlii Ardelene. Pentru ierarh, rămânerea în urmă a românilor în raport de celelalte neamuri este „împotriva firii omenești, împotriva vocii lui Dumnezeu.“

Ca egumen, Poteca este obligat la o scrutare a lucrurilor în spiritul timpului său. La fel ca Dinicu Golescu, el observă: „Ce mare deosebire între satele din țările nemțești și satele țări(i) noastre“ (*apud* Isar, 2005, 39). Nu-i scapă realitatea izbitoare a perioadei foarte scurte de muncă a țaranului – 100 zile pe an, din cauza climei (iarnă lungă) și a multor sărbători religioase. De aceea pledează pentru implicarea țaranilor în activități neagricole.

Și Eufrosin Poteca este critic cu boierimea. Țăranii sunt „prinți hrănitori ai statului“, el respinge luxul mării boierimi, calificat drept monstruos, și propune „o reformă și la îmbrăcăminte“, după moda din Franța aceluși timp (*Ibid.*, 173).

1.4. Nevoia de așezăminte noi. Ionică Tăutu

Comisul Ionică Tăutu (1795-1830) este un exemplu de boier cu o gândire adaptată la realitățile timpului. Schimbarea socială o concepe pe calea emancipării politice, iar acțiunea politică trebuie să fie pașnică, politico-diplomatică. Concepția lui are ca premisă ideea că lumea este guvernată de legi imuabile și universale, și evoluția societății urmează același curs, dar când se învechește, trebuie produsă schimbarea, întrucât numai astfel se poate reveni la echilibrul social originar.

Din această perspectivă filosofică, Tăutu îi critică aspru pe boieri și condamnă privilegiile fiscale: „Negreșit în staturile voastre nu s-au văzut nicăiure atâte dări fără pricină, atâte răli întrebuițări în ivală, cumpărări de slujbile patriei, vânzări de cinuri, răli potriviri în rândueli, prunci giudecători celor bătrâni, prădăciuni de cătră însuși păzitorii nației, lipsa de istov a pravililor, giudecăți strâmbi, hatâr, părtiniri și mită, piedici a științii și a învățaturii și câte altele!“ (Tăutu, 83).

La rezistența boierilor față de introducerea noilor orânduiești, Tăutu răspunde: „Trebue a lua samă că toate staturile cu cât schimbă năravurile și obiceiurile, pășind pe scara vremii cu atâta să priface pravilele și orânduieștile, pentru a le avea totdeauna potrivite cu chipul ce vrea a trăi“ (Tăutu, 122). Comisul nu ezită a descrie, realist, conduita antimodernă a boierilor și observă dezinteresul lor pentru activități productive specifice noii epoci: „Că noi, boerii, cu pilda noastră, la toți am lăsat a pofti numai trândăvirea și șiderea boierimii fără nici un lucru. De aceia, nici un moldovean «nu-i» neguțătoriu, mai nici-unul nu-i iconom“ (Tăutu, 127). Goana boierilor după titluri dătătoare de privilegii, abuzurile lor în administrație, influența excesivă a boierilor asupra altor clase sociale le sancționează ca fapte anacronice, iar înlăturarea lor este cu puțință numai prin noi instituții: „Noi avem trebuință de așezăminturi“. Instituțiile oricărui stat nu pot fi adoptate oricum, ci în raport cu poziția sa geopolitică: „Învecinarea Rosiei, a Austriei, a Turchiei, nu poate primi aceliaș lucruri ce să pot așeza în America, în Anglia, în Franția. Deci care moldovan au făcut o procetire adâncă ca să afle unde se hotărăște constituția cu regulamentul, slobozănia cu liberalismul?“ (Tăutu, 162). La Ionică Tăutu găsim ideea aplicării principiilor politice moderne în funcție de situația concretă, de acordul dintre scop și mijloace, dintre lucrul de „cuviniță“ și cel „putincios“. Compară pe moldoveni, care dau dovadă de pasivitate față de abuzurile stăpânirii, cu alte popoare europene care se revoltau „cu armile în mâini, pentru pricini puțin atingătoare de adevăratul folos“.

Boierul moldovean critică viciile epocii fanariote – sistemul vânzării dregătorilor statului și deasa lor schimbare, privilegiile fiscale, schimbarea vechilor pravile cu pravile străine. În timpul fanarioșilor, instituțiile „nu numai s-au hrențuit și s-au stricat, dar încă au luat o formă agiutătoare scoposului lor“ (Tăutu, 205).